

В.О. Малащенко, О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець*
 Національний університет “Львівська політехніка”,
 кафедра деталей машин,

*Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне),
 кафедра теплоенергетики та машинознавства

ДИНАМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРУЖНИХ ШПОНКОВИХ З’ЄДНАНЬ З УРАХУВАННЯМ ВТРАТ ЕНЕРГІЇ НА ТЕРТЯ

© Малащенко В.О., Стрілець О.Р., Стрілець В.М., 2012

Розглянуто динамічні властивості пружних шпонкових з’єднань приводів під час передачі ними періодичного, ударного довготривалого і короткотривалого навантаження та їх значного перевантаження, аж до зупинки виконавчого механізму, від вала до маточини, або навпаки, з урахуванням втрат енергії у них на тертя.

Dynamic properties of transmissions resilient keys connections, during the transition of periodical, forced, permanent and short-term loading and significant overload up to the stoppage of executive device from shaft to hub or other way considering the energy loses caused by friction are observed.

Постановка проблеми. Конструкції з’єднань з пружними призматичними шпонками описані в [1–3], а деякі питання теорії їх розрахунків – у [4–10]. Загальну конструкцію для таких з’єднань показано на рис. 1. Її можна розглядати як принципову схему, загальну для усіх пружних шпонкових з’єднань. Тут вал 1 і маточина 2 (шків, зірочка, зубчасте колесо тощо) з’єднані між собою пружною призматичною шпонкою 3. Пружний зв’язок вала та маточини дає змогу м’яко передавати обертальний момент від вала до маточини, і навпаки, та знизити величину короткочасних перевантажень, тобто згладити різку характеристику урухомника.

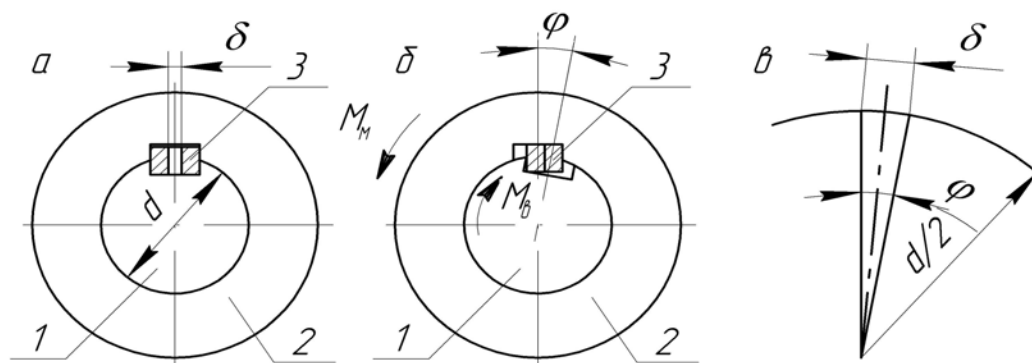

Рис. 1. Схеми роботи з’єднання з пружною призматичною шпонкою: а – до навантаження; б – після навантаження; в – для визначення кута повороту вала стосовно маточини

Однією із основних характеристик пружних шпонкових з’єднань є його жорсткість. Від характеристики жорсткості пружних шпонкових з’єднань залежить здатність приводів механізмів і машин переносити різкі зміни навантажень і працювати без резонансних коливань. Другою важливою властивістю таких з’єднань є їх здатність демпфувати, тобто розсіювати і поглинати надлишкову енергію, яка витрачається на внутрішнє і зовнішнє тертя під час деформації пружних шпонок.

Мета роботи – дослідити, як пружні шпонкові з’єднання впливають на динамічні властивості приводу з урахуванням втрат енергії на тертя в сполученні вал-маточина.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб вияснити, як пружні шпонкові з’єднання впливають на динамічні властивості приводу і дещо спростити розв’язок задачі, розглянемо з’єднання, схема якого показана на рис. 2, де прийняті такі позначення: J_ϕ – приведений до вала момент інерції мас приводу – двигуна та інших передач, які розташовані до вала приведення; J_M – приведений до маточини момент інерції мас приводу – від маточини до виконавчого механізму; ω_ϕ і M_ϕ – кутова швидкість і обертальний момент на валу; ω_M і M_M – кутова швидкість і обертальний момент на маточині; C_ϕ – жорсткість пружного шпонкового з’єднання; α – коефіцієнт опору.

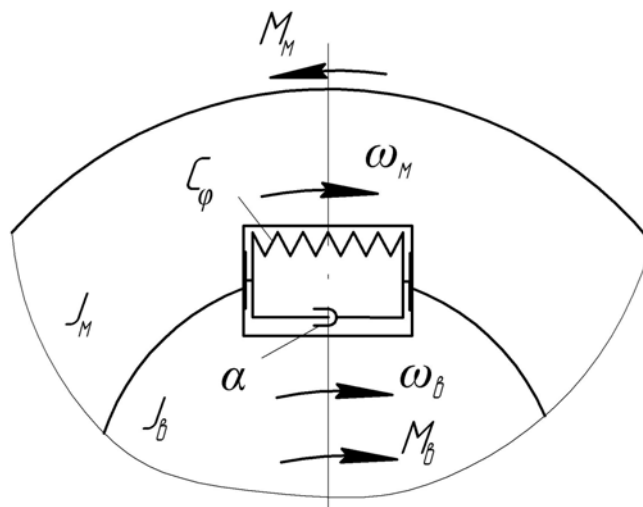

Рис. 2. Схема для вивчення впливу з’єднання на динамічні властивості приводу машини

Додаткові умови:

– пружне шпонкове з’єднання має постійну жорсткість ($C_\phi = const$), а жорсткість усіх інших деталей приводу значно більша. Тому у розрахунках коливань враховується тільки C_ϕ ;

– пружне шпонкове з’єднання має велику демпфуючу здатність, тому потрібно враховувати розсіювання енергії під час складання рівнянь руху;

– привід обладнаний асинхронним двигуном, здатним змінювати крутний момент M_ϕ у широких межах без істотної зміни кутової швидкості ω_ϕ , тобто $\omega_\phi = const$.

Перераховані умови дають змогу розглянути систему (рис. 2) як просту, з одним ступенем вільності.

Розмістимо центр полярних координат на осі вала та прийmemo, що ці осі обертаються з кутовою швидкістю ω_ϕ . Тоді зможемо описати рух системи за допомогою однієї змінної. Такою змінною буде кут ϕ_M відносного повороту маточини стосовно вала у площині їх обертання, а рівняння руху маси J_M запишеться у вигляді неоднорідного диференціального рівняння:

$$J_M \frac{d^2 \phi_M}{dt^2} + \alpha \frac{d\phi_M}{dt} + C_\phi \phi_M = M_M. \quad (1)$$

Розв'язки диференціального лінійного неоднорідного рівняння другого порядку (1) виконуються для чотирьох випадків зміни навантажень M_m виконавчого механізму, графіки яких показані на рис. 3 [11–13]:

- навантаження змінюється періодично упродовж тривалого часу (рис. 3, а);
- величина ударного навантаження після різкого збільшення залишається незмінною упродовж тривалого часу (рис. 3, б);
- величина ударного навантаження після різкого збільшення зберігається протягом малого часу (рис. 3, в);
- виконавчий механізм миттєво зупиняється внаслідок значного перевантаження (рис. 3, г).

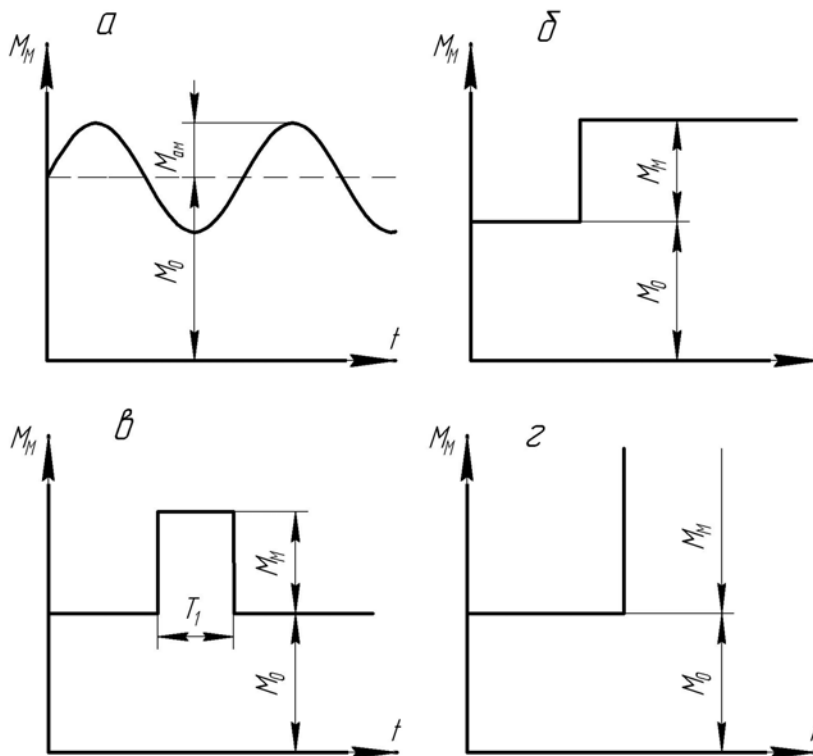

Рис. 3. Графіки навантаження виконавчого механізму

Періодична зміна навантаження є найрозповсюдженішою на практиці. Прийнято, що з достатнім ступенем точності це навантаження можна виразити за допомогою гармонічної функції (рис. 3, а) у вигляді

$$M_m = M_0 + M_{ам} \sin \omega t, \quad (2)$$

де M_0 – стала складова навантаження, номінальний обертальний момент на валу двигуна; $M_{ам}$ і ω – амплітуда та кругова частота періодичного навантаження.

Далі позначимо $\varphi_m = \varphi_0 + \varphi$ і продиференціюємо їх двічі. Матимемо

$$\frac{d^2 \varphi_i}{dt^2} = \frac{d^2 \varphi}{dt^2}, \quad (3)$$

де φ_0 – кут відносного повороту маточини стосовно вала у площині їх обертання, який створюється постійною складовою навантаження.

Враховуючи (3), рівняння (2) набуде такого вигляду:

$$J_m \frac{d^2 \varphi}{dt^2} + \alpha \frac{d\varphi}{dt} + C_\varphi \varphi = M_{ам} \sin \omega t \quad (4)$$

або

$$\frac{d^2\varphi}{dt^2} + 2n\frac{d\varphi}{dt} + p^2\varphi = q \sin \omega t, \quad (5)$$

де

$$2n = \frac{\alpha}{J_m}; \quad p = \sqrt{\frac{C_\varphi}{J_m}} \quad \text{і} \quad q = \frac{M_{am}}{J_m}. \quad (6)$$

Загальний розв'язок рівняння (5) для вимушених коливань системи з одним ступенем вільності, навантаженої періодичним навантаженням, матиме вигляд [13]:

– у випадку малого опору, коли $n < p$:

$$\varphi = Ae^{-nt} \sin(p^*t + \beta) + \frac{1}{J_i p^*} \int_0^t M_{ai} e^{-n(t-t_1)} \sin \omega t_1 \sin p^*(t-t_1) dt_1, \quad (7)$$

де

$$A = \sqrt{\varphi_0^2 + \frac{(\dot{\varphi}_0 + n\varphi_0)^2}{p^2 - n^2}}; \quad p^* = \sqrt{p^2 - n^2}; \quad \beta = \text{arcctg} \frac{\dot{\varphi}_0 + n\varphi_0}{\varphi_0 \sqrt{p^2 - n^2}};$$

– у разі більшого опору, коли $n = p$:

$$\varphi = e^{-nt} [\varphi_0 + (\dot{\varphi}_0 + n\varphi_0)t] + \frac{1}{J_i p^*} \int_0^t M_{ai} e^{-n(t-t_1)} (t-t_1) \sin \omega t_1 dt_1; \quad (8)$$

– у разі великого опору, коли $n > p$:

$$\varphi = Ae^{-nt} \text{sh}(t\sqrt{n^2 - p^2} + \beta) + \frac{1}{J_i \sqrt{n^2 - p^2}} \int_0^t M_{ai} e^{-n(t-t_1)} \sin \omega t_1 \text{sh}\sqrt{n^2 - p^2}(t-t_1) dt_1. \quad (9)$$

Розглянемо випадок, коли величина ударного навантаження після різкого збільшення залишається незмінною упродовж тривалого часу (рис. 3, б).

Рівняння руху маси J_m буде подібне до (5), в якому праву частину потрібно замінити постійним приростом навантаження M_m :

$$\frac{d^2\varphi}{dt^2} + 2n\frac{d\varphi}{dt} + p^2\varphi = q, \quad (10)$$

де

$$q = \frac{M_m}{J_m}. \quad (11)$$

Загальний розв'язок рівняння (10) для вимушених коливань системи із одним ступенем вільності, навантаженої ударним навантаженням, яке залишається незмінним упродовж тривалого часу, має вигляд:

– у разі малого опору, коли $n < p$:

$$\varphi = Ae^{-nt} \sin(p^*t + \beta) + \frac{1}{J_m p^*} \int_0^t M_m e^{-n(t-t_1)} \sin p^*(t-t_1) dt_1; \quad (12)$$

– у разі більшого опору, коли $n = p$:

$$\varphi = e^{-nt} [\varphi_0 + (\dot{\varphi}_0 + n\varphi_0)t] + \frac{1}{J_i p^*} \int_0^t M_i e^{-n(t-t_1)} (t-t_1) dt_1; \quad (13)$$

– у разі великого опору, коли $n > p$:

$$\varphi = Ae^{-nt} sh(t\sqrt{n^2 - p^2} + \beta) + \frac{1}{J_i \sqrt{n^2 - p^2}} \int_0^t M_i e^{-n(t-t_1)} sh\sqrt{n^2 - p^2} (t - t_1) dt_1. \quad (14)$$

Розглянемо випадок, коли величина ударного навантаження після різкого збільшення зберігається упродовж малого часу (рис. 3, в).

За короткочасних перенавантажень після $t = T_1$ система буде вільна від додаткового навантаження M_m . Для дослідження подальшого руху системи (за $t > T_1$) використаємо рівняння (10), враховуючи, що $q = \frac{M_m}{J_m} = 0$.

Тоді отримаємо

$$\frac{d^2 \varphi}{dt^2} + 2n \frac{d\varphi}{dt} + p^2 \varphi = 0. \quad (15)$$

Загальний розв'язок однорідного диференціального рівняння (15) для вимушених коливань системи з одним ступенем вільності, навантаженої ударним навантаженням, яке залишається незмінним упродовж малого часу, має вигляд:

– у разі малого опору, коли $n < p$:

$$\varphi = Ae^{-nt} \sin(p^* t + \beta); \quad (16)$$

– у разі більшого опору, коли $n = p$:

$$\varphi = e^{-nt} [\varphi_0 + (\dot{\varphi}_0 + n\varphi_0)t]; \quad (17)$$

– у разі великого опору, коли $n > p$:

$$\varphi = Ae^{-nt} sh(t\sqrt{n^2 - p^2} + \beta). \quad (18)$$

У разі, коли виконавчий механізм миттєво зупиняється внаслідок значного перевантаження (рис. 3, з), кутова швидкість вала і маточини до перевантаження була стала і така, що дорівнювала ω_g . Після зупинки (урухомник не вимкнений) система буде навантажена пусковим моментом електродвигуна $M_{пуск}$. З метою спрощення розв'язку приймаємо, що $M_{пуск} = M_n$. При цьому сталу складову кута повороту маточини стосовно вала у площині їх обертання φ_0 виключаємо із розгляду, а рух маси J_g описуватиметься рівнянням вільних коливань (11) з початковими умовами: за $t = 0$, $\varphi = 0$ і $\frac{d\varphi}{dt} = \omega_g$. Розв'язок (11) дає змогу стверджувати, що величина додаткового моменту, який діє на систему в результаті її раптового гальмування, прямо пропорційна до частоти вільних коливань системи p .

Висновки. На основі комп'ютерного аналізу отриманих розв'язків диференціальних рівнянь, що описують динамічні процеси у пружних шпонкових з'єднаннях приводів з врахуванням втрат енергії на тертя у сполученні вал-маточина під час передачі ними періодичного, ударного тривалого і короткотривалого навантаження зі значним перевантаженням, аж до зупинки виконавчого механізму, зроблені такі висновки:

1. У разі, коли $n < p$ і $n = p$, потрібно приймати меншу жорсткість пружного шпонкового з'єднання, що за інших рівних умов сприяє зменшенню перевантаження приводу.

2. Коли $n > p$, тоді з'єднання вал-маточина навіть з пружною шпонкою стає жорстким, що зумовлено значним тертям між валом і маточиною, що сприяє збільшенню перевантаження, яке може досягати значних величин і викликати руйнування елементів приводу.

3. Установлено, що жорсткість пружної шпонки була завжди дещо більшою за жорсткість з'єднання вал-маточина за рахунок сили тертя.

1. Малащенко В.О. Обґрунтування нової класифікації шпонкових з'єднань / В.О. Малащенко, О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // Підйомно-транспортна техніка. – Дніпропетровськ, 2009. – № 4. – С. 124–130. 2. Пат. 61951 Україна, МПК F 16 В 3/00. Пружна призматична шпонка / Стрілець О.Р., Малащенко В.О., Стрілець В.М; заявники і власники патенту Національний університет водного господарства та природокористування і Національний університет „Львівська політехніка”. – и № 2010 14574; заявл. 06.12.10; опубл. 10.08.11, Бюл. №15, 2011 р. 3. Пат. 62872 Україна, МПК F 16 В 3/00. Пружна призматична шпонка / Стрілець О.Р., Малащенко В.О., Стрілець В.М; заявники і власники патенту Національний університет водного господарства та природокористування і Національний університет „Львівська політехніка”. – и №2010 14575; заявл. 06.12.10; опубл. 26.09.11, Бюл. №18, 2011 р. 4. Малащенко В.О. Навантажувальна здатність пружних шпонкових з'єднань типу вал-маточина / В.О. Малащенко., О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // Вісник НТУ „ХПІ”: Збірник наукових праць. – Тематичний випуск „Проблеми механічного приводу”. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2010. – № 26. – С. 65–71. 5. Малащенко В.О. Статичні розрахунки деяких призматичних пружних шпонок / В.О. Малащенко., О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // матер. Міжнар. наук.-техн. конф. „Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій” (м. Тернопіль, 19–21 травня 2010 р.). – Тернопіль: ТНТУ, 2010. – С. 68–69. 6. Малащенко В.О. Деякі питання динаміки з'єднань типу вал-маточина з пружними призматичними шпонками / В.О. Малащенко., О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // пр. 2-ї Міжнар. наук.-техн. конф. „Теорія та практика раціонального проектування, виготовлення і експлуатації машинобудівних конструкцій” (м. Львів, 11–13 листопада 2010 р.). – Львів: КІНПАТРИ ЛТД. – 2010. – С. 140–142. 7. Малащенко В.О. Обґрунтування кінематико-силових параметрів з'єднань з пружними шпонками / В.О. Малащенко, О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // MOTROL Motorization and power industry in agricultur. – T.12 V. – Lublin, 2010. – С. 145–152. 8. Малащенко В.О. Динамічні характеристики пружних шпонкових з'єднань типу вал – маточина / В.О. Малащенко, О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // Вісник НТУ „ХПІ”: зб. наук. пр. Темат. вип.: „Проблеми механічного приводу”. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2011, № 28. – С. 92–99. 9. Малащенко В.О. Навантаження та деформації призматичних шпонок з пружними вставками / В.О. Малащенко, О.Р. Стрілець, В.М. Стрілець // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Динаміка, міцність та проектування машин і приладів. – 2011. – № 701. – С. 69–74. 10. Малащенко В.О. Підвищення навантажувальної здатності пружних призматичних шпонок / В.О. Малащенко, В.М. Стрілець, О.Р. Стрілець // Підйомно-транспортна техніка. – Дніпропетровськ, 2011. – № 1. – С. 79–88. 11. Комаров М.С. Динаміка механізмів и машин / М.С. Комаров. – М.: Машиностроєніє, 1968. – 351 с. 12. Смирнов В.И. Курс высшей математики / В.И. Смирнов. – М.: Наука, 1974. – Т.2. – 655 с. 13. Яблонский А.А. Курс теории колебаний / А.А. Яблонский, С.С. Норејко. – М.: Высш. шк., 1975. – 248с.